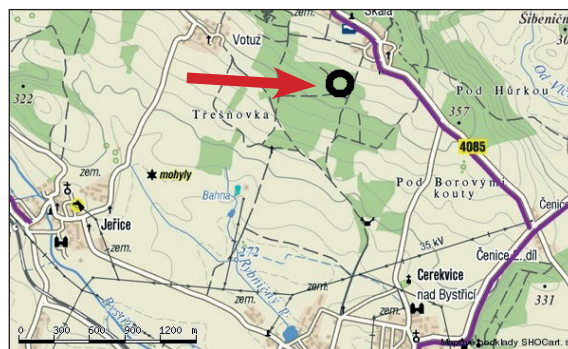
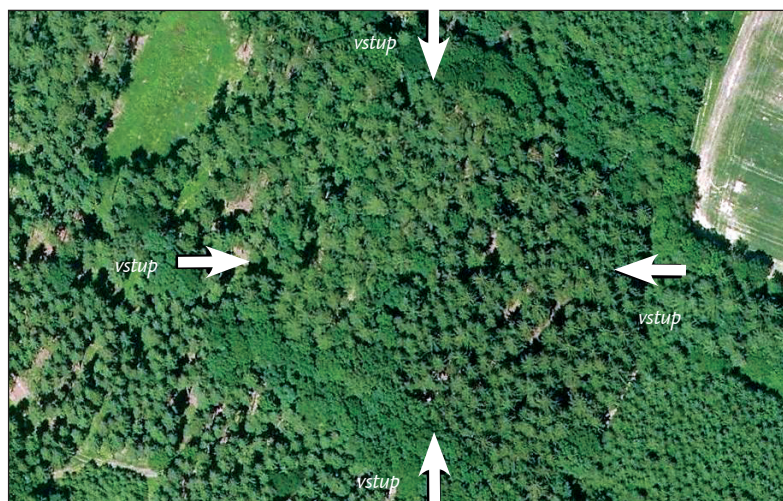

■ Obr. 1. Mapa zobrazující nález reliéfního památníku tvořeného kruhovými příkopy a valy typu rondelu u Třebovětice, okr. Jičín, ve východních Čechách. (Podle www.Mapy.cz)

■ Obr. 2. Mapa s místem nálezů kruhového příkopu s valy typu rondelu v katastru Třebovětice, okr. Jičín. (Podle www.Mapy.cz)

■ Obr. 3. Třebovětice, okr. Jičín. Letecký snímek rondelu se změnami lesního porostu a s vyznačenými vstupy ve směru světových stran. (Podle www.Google.Maps)

■ Obr. 4. Třebovětice, okr. Jičín. Letecký snímek rondelu vyznačující se porostovými příznaky i v jehličnatém lese. (Podle www.Google.Maps)

Měly mladoneolitické rondely také valy?

aneb je rondel s valy u Třebovětice, okr. Jičín, klíčem k řešení?

Archeologie patří k těm vědeckým oborům, které téměř během každého výzkumu přinášejí nové nálezy v podobě historicky velmi cenných a neopakovatelných originálů a které neustále obohacují a upřesňují dosavadní poznání.

■ Jaromír KOVÁRNÍK
Katedra archeologie FF,
Univerzita Hradec Králové

Jedním z takových případů je reliéfní památník v podobě kruhového příkopu obkrouženého valem v katastrálním území obce Třebovětice,

okr. Jičín (Obr. 1–2, 14–15). Dochování jeho terénních pozůstatků, příkopů a valů, umožnilo umístění v zalesněném prostředí (Obr. 3–4). Autor srdečně děkuje Tomáši Mangelovi za upozornění na tuto lokalitu. V povědomí místních obyvatel je tento „kruh“ sice znám od nepaměti. Označují jej pomístním

názvem „Hradiště“.¹ Nachází se v pramenné oblasti, které neosídlovali nositelé kultury s lineární keramikou, ale až kultury s vypíchanou keramikou (KVK). Archeologové se kruhovým příkopem zabývali již od dvacátých let 20. století (*Domečka II*). Zkoumali jej dále J. Rataj a V. Vokolek v r. 1962 (Obr. 5–6).² Byl zařazen podle tehdy získaných zlomků keramiky do pozdní doby laténské, stupňů LT C2 – D1 (*Vokolek 1962; 1993; 85, Obr. 31; Mangel 1999, 89, 92*). Z podnětu T. Mangela se na lokalitě uskutečnilo

1 Kruhový příkop se nalézá v lese přibližně 1450 až 1535 m SSZ od okraje vesnice poblíž (260 m JZZ) osady Skála u Bohánky, okr. Jičín (Obr. 1–4). Jeho nadmořská výška dosahuje 362 m – 371 m. „Kruh“ se nachází v místě rozvodí řek Bystřice a Trotiny (Obr. 14–15), jejíž povodí je bohaté na archeologické nálezy včetně dvojitého rondelu KVK nedaleko Lochenic, okr. Hradec Králové. Přesně leží v povodí Rybníčního potoku, který je levobřežním přítokem řeky Bystřice.

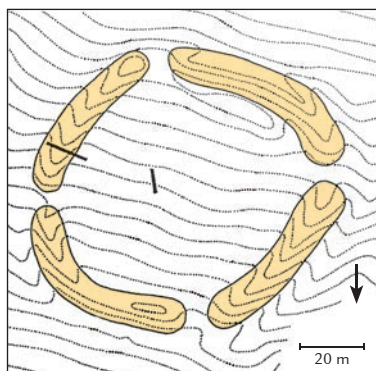
2 Bylo to v době, kdy nebyla problematika rondelů ještě známá.

magnetometrické měření (Křivánek 2010, 17).

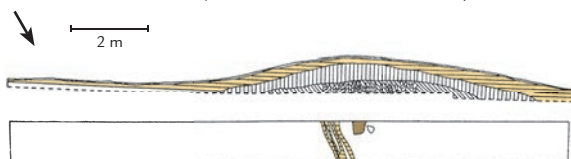
Kruhový příkop v katastrálním území obce Třebovčice je pro nás nadále značně zajímavý, a proto je naší povinností znovu jej uveřejnit v tomto dílu našeho časopisu věnovanému objevům, které nás překvapily. Je to dáno jednak tím, že byl přerušen, tedy neprokopán přesně ve směru hlavních světových stran, čímž se vytvořily astronomicky orientované (Podborský 1988, 275–281, 1992; 1994, 42–44; Kovárník 1997, 28–29, 77; 2002, 121, 123, 128 ad.) vstupy (Obr. 3, 7–8, 10, 12).³ Uvedený vnější, ale důležitý znak jej přiřazuje k významným, prozatím v podstatě anonymním monumentálním „zemním“ dílům (Kovárník 1997, 37, 40, 88), která hloubili a budovali u nich ještě další nadzemní dřevné konstrukce zemědělci v mladším neolitu.

Kruhový příkop u Třebovčic má rozměry v pořadí prvního valu 75 m × 86 m (Obr. 5). Rondel tvoří kruhové příkopy o šířce kolem 4 m. Velkým překvapením jsou pro nás pozůstatky valů, které shledáváme zcela poprvé právě na třebovčické lokalitě. Dochovaná výška se pohybuje asi od 0,4 m do 1,0 m (Obr. 6, 13). Val je na vnější straně

3 Rondely však mohou mít 2–6 vstupů.

■ Obr. 5. Třebovčice, okr. Jičín. Půdorys rondelu promítnutý do vrstevnicové mapy. (Podle Vokolek 1993, Obr. 31)

■ Obr. 6. Třebovčice, okr. Jičín. Jižní řez se sledem archeologických vrstev v sondě 1. (Podle Vokolek: Nálezová dokumentace Třebovčice, okr. Jičín. Archiv Muzea východních Čech, Hradec Králové)

■ Obr. 7. Třebovčice, okr. Jičín. Snímek severního vstupu (od Z) v popředí a zdvojení příkopů a valů v severovýchodním úseku rondelu. (Foto 7–15 J. Kovárník jr.)

■ Obr. 8. Třebovčice, okr. Jičín. Pohled (od J) na východní vstup do vnitřního areálu (dále za kmenem stromu) a na severovýchodní kvadrant rondelu se zdvojením příkopů a valů.

■ Obr. 9. Třebovčice, okr. Jičín. Těleso valu a příkop v jihovýchodním kvadrantu (od S ve směru z východní brány), v pravé části záběr vnitřní plochy rondelu s náznakem vyvýšeniny (valu?) na jejím okraji.

■ Obr. 10. Třebovětice, okr. Jičín. Záběr (od SV) na prostor jižního vstupu do rondelu.

■ Obr. 11. Třebovětice, okr. Jičín. Pohled na jihozápadní průběh soustavy vnějšího valu a příkopu rondelu.

■ Obr. 12. Třebovětice, okr. Jičín. Fotografie západního vchodu (od JZ) do rondelu s pozorovatelným ukončením vnitřního valu.

■ Obr. 13. Třebovětice, okr. Jičín. Snímek počátku tělesa valu severozápadního kvadrantu ze západního vchodu do rondelu.

příkopu široký 6–8 m (Kovárník – Mangel 2010). Tělesa valů nacházíme vně příkopů, kde jsou nejvyšší v severovýchodním a jihovýchodním průběhu (Obr. 7–11, 13). Na severovýchodě existuje nízký násep (val č. 1) na vnitřním okraji výrazného příkopu č. 1, za nímž se zvedá poměrně mohutný val č. 2. Pak následuje opět příkop č. 2 poněkud menších rozměrů a příznak třetího vnějšího náspu (Obr. 7–8). V severovýchodním a jihovýchodním kvadrantu jsou však názny valu i uvnitř rondelu (Obr. 8–9). Nejvyšší je v severozápadním kvadrantu (Obr. 13). V těchto místech se nachází vně příkopu ještě druhý val. Vstupy do rondelu jsou v podobě mezer jak v příkopových prohlubních, tak v náspech valů. Severní vchod (Obr. 7) vykazuje šířku kolem 5 m, východní (Obr. 8) asi 4 m, jižní (Obr. 10) přibližně 6,30 m a západní (Obr. 12–13) opět okolo 4 m (Kovárník – Mangel 2010).

V. Vokolek (1962; 1993, 85, Obr. 31; Mangel 1999, 89, Tab. 4–6) zjistil mimořádnou situaci na řezu valem (sonda č. 1), který vedl severně od západní brány (Obr. 5–6). Povrchová vrstva (č. 1) nasedala na okrově zbarvenou vrstvu č. 2 z úprav valu mladšího data. Těleso náspu tvořila žlutavě hnědá zemina (č. 3) místního podloží pocházející z hloubeného příkopu, která přecházela ve světle hnědou vrstvu č. 4. Pod ní byla vrstva č. 5 s organickými zbytky, v níž V. Vokolek zjistil jedinečný doklad konstrukce z tyčí, které se zahluchovaly do podloží (Obr. 6).⁴ Zajisté plnily úlohu zpevnění valu. Nejspodnější vrstvu č. 6 (v hloubce 70 cm) o malé mocnosti tvořily uhlíky a mazanice. Na povrchu vlastního podloží (hl. 95 cm) spočíval silicovitý ústěp. Jde o velmi důležitý poznatek, neboť by mohl posloužit k datování počátku vršení valu (a hloubení příkopu), ovšem za podmínky, že sem nebyl druhotně přemístěn. Štípaný artefakt by případně mohl datovat počátek budování valu už do mladší doby kamenné. Naopak zmíněné zlomky pozdně laténské keramiky se vyskytly ve vrstvě č. 2 (v sondě č. 2) uvnitř rondelu. Tato vrstva přiléhala k valu, a je proto mladší, jak správně uvedl T. Mangel (1999, 89),

⁴ V severním profilu sondy jich bylo čtrnáct a v jižním dvacet dva.

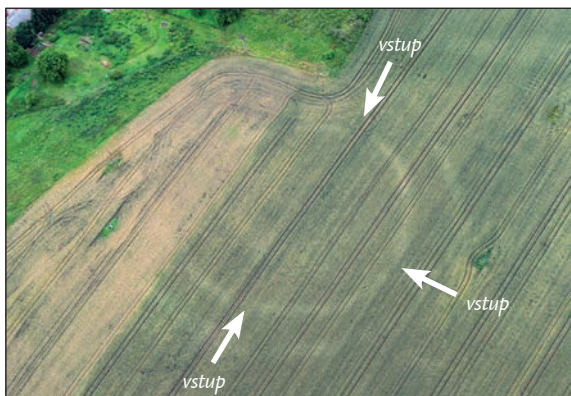
■ Obr. 14. Třebovědice, okr. Jičín. Výhled z bohatě v pravěku osídleného pramenného území v bezprostředním okolí rondelu směrem do oblasti středního toku Bystřice s obcí Cerekvicemi nad Bystřicí.

■ Obr. 15. Třebovědice, okr. Jičín. Pohled na jihovýchodní okraj návrší Vřešťovský chlum s rondelem (místo označeno šipkou) z nivy řeky Bystřice u západního okraje Cerekvic nad Bystřicí.

■ Obr. 16. Semonice, okr. Hradec Králové. Pohled na vegetační příznaky trojitého rondelu lidu kultury s vypíchanou keramikou. (Foto autor)

■ Obr. 17. Lochenice II, okr. Hradec Králové. Vegetační příznaky dvojitého rondelu lidu kultury s vypíchanou keramikou. (Foto autor)

než vrstvy č. 3 až č. 6, které tvořily vlastní val. Nezanedbatelný není v této důležité souvislosti ani význam nálezu, sice dřívějšího data, kamenného sekeromlatu s počínajícím průvrtem z vnitřku rondelu, u nějž však postrádáme přesné nálezové okolnosti (*Domečka II*, 576, 582, obr. 15).

Co se týká časového zařazení terénního památníku u Třebovetic, známe sice obdobný kruhový příkop s valem na vnějším obvodu a se dvěma vstupy, budovaný již od 7. století př. n. l., tzv. Goloring, který využívali Kelové. Pochází z okolí Koblenz – Gondorf (Kr. Mayen – Koblenz) v Porýní – Falci (např. *Wegner 2007*, 62–63, 65–66, Abb. 36–37). Zlomky nádob z pozdní doby laténské získané z vrchní vrstvy č. 2 vnitřního areálu (sonda č. 2) třebovetského příkopu s valy také mohou být svědky mladších (druhotných) aktivit keltského obyvatelstva ve starším kruhovém areálu, který jim mohl plně vyhovovat (například k náboženským rituálům). Přesné stáří valů a příkopů by jistě přinesl pokračující zjišťovací výzkum.

Vraťme se ke stručné charakteristice mladoneolitických kruhových příkopů. Rondely bývaly jednoduché až pěti, nebo šestinasobné (např. Polgár – Csószhalom, maďarské Potisi: *Raczky – Anders – Hajdú – Nagy 2005*, 203, Abb. 8.12; Žitavce, okr. Nitra: *Kuzma 2007*, 20, Fig. 17 aj.) s průměry asi od 35 m do 450/550 m (např. Szemely, jižní Maďarsko: *Bertók – Gáti, 2011; Braasch 2009*, 40). Vyznačovaly se hrotitým tvarem příkopu v podobě „V“ o šířce asi mezi 1–1,5 m až 6–7 m a o hloubce až 5,20 m (např. Golianovo, okr. Nitra: *Kuzma 2007*, 19, Fig. 15). Označují se jako mladoneolitické kruhové příkopové areály nebo zkrácené rondely. Na středním Dunaji je začali budovat nositelé staršího stupně lengyelské kultury (Lengyel I) a na území jižní Moravy její západní větve moravské malované keramiky (MMK) fáze Ia, nebo moravsko-východorakouské skupiny v Dolním Rakousku a Burgenlandsku. Východně se vyskytují v maďarském Potisi v mladším období (skupina Csószhalom) potiské kultury (*Raczky – Anders – Hajdú – Nagy 2005* aj.) a dokonce až v Rumunsku v kultuře Iclod (interpretace: *Kovárník 2002*, 31–32 podle

Lazarovici 1991). Severně počínaje střední Moravou až do Polska, severozápadně v Čechách a středním Německu a západně v Bavorsku žilo v téže době obyvatelstvo kultury s vypíchanou keramikou (KVK) fáze IVa.

Rozdílnost kultur však nezabránila, aby se v nich nevyskytly popisované kruhové příkopy, mnohdy několikanasobné, doplněné většinou na vnitřním, ale také vnějším okraji příkopů ještě palisádami. Rondely byly vskutku náročné a velmi pracné „stavby“, které se prolínají, jak je výše uvedeno, několika současnými archeologickými kulturami. Popisované monumenty se tak stávají dokladem kulturní, zřejmě ideové jednoty širšího rámce střední Evropy na konci neolitu (*Kovárník 1997*, 23, 28, 88) a dokládají nepochybně vazby těchto kultur (*Kovárník 1997*, 20–23 ad.).

Jednou z dalších stěžejních otázek, která se vždy palčivě vrací do našich úvah, je využití velkého množství zeminy vytěžené z jednoho nebo i více příkopů.

Uveďme si pro názornost, že z poměrně malého rondelu lidu s MMK Ia o jednom příkopu u Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo, s vnějším průměrem 63,7 × 58,6 m se počítá s vytěžením nesnadno kopné spráše přibližně v objemu účtyhodných 1530 m³ (*Podborský 1988*, 64, 72). Naproti tomu obří rondel u Szemely-„Hegyes“ v jižní Transdanubii sestávající ze dvou vnitřních kruhových příkopů o průměru 200 m doplněných třemi palisádovými žlaby a ze tří až pěti vzájemně se propojujících příkopů o oválném půdorysu s rozměry 450 × 550 m představoval podle kvalifikovaného odhadu vytěžení zeminy v množství 15–20 tisíc m³ (*Braasch 2009*, 40–43, Abb. 10–11). Zcela odůvodněně si proto kládeme nerudovskou otázku: „Kam s ním?“. Po ruce by bylo samozřejmé řešení navržení valu kolem příkopu, jak to bylo obvyklé při budování pravěkých až středověkých opevnění.

Vršení valů podél vnějšího okraje příkopů nevyhovuje strategickým předpokladům užití rondelů. Na druhou stranu ale má řadu analogií u poněkud mladších, všeobecně

známých terénních památníků typu „enclosure a henge“ v Anglii.

Případným vybudováním valů kolem rondelů došlo k dalšímu znásobenému a tím zvýrazněnému vymezení vnitřního kruhového prostranství s předpokládaným významným společenským a náboženským nábojem od světského okolí. Takové rozsáhlé zemní práce si můžeme vysvětlit pouze tak, že je mladoneolitici zemědělci uskutečňovali již díky spolupráci jako organizovaná kolektivní díla (Kovárník 1997, 28; 2002 193). Zjistili jsme řadu příkladů, kdy důležitá symbolická místa byla nějakým způsobem vymezována. Autor již dříve upozornil (Kovárník 1997, 32, 49 – 50; 2002, 180, 181, 270, 301, 317) například na Mojžíšovo symbolické obepsání posvátné hory Sínaj, kde přijal od Boha „Knihu smlouvy“ a „kamenné desky – zákon a příkázání“ (Ex 19, 3, 10–11; 24, 4–8, 12–18; Lv Zlořečení, 26, 14–39, 27–33).⁵ Velký význam nepochybně přikládali budovatelé rondelů násobením vymezujících příkopů a valů, fyzicky velmi náročných aktivit (Kovárník 2002, 17, 126–128). Platilo to o to více u rondelů, jejichž příkopy byly tesány do skalnatého podloží, jako v Křepicích, Běhařovicích, okr. Znojmo (Kovárník 1999, 25, 27), a v Gauderndorfu v Dolním Rakousku (Trnka 1991, 23). Valy, podobně jako palisády, bránily pohledům z vnější strany a naopak, mohly vytvářet rámec nerušeného „soukromí“ centrálního areálu rondelu (pro rituály jako náboženské počiny, pro případné sociálně – správní aktivity, nebo obě). Palisády a zejména valy mohly uvnitř také zlepšovat akustiku (Kovárník – Mangel 2010).

V odborné obci však panují na budování valů rozdílné názory, protože se náznaky valů prozatím

neprojevily ani v stratigrafické skladbě výplně příkopů, například v podobě jejich eroze z vnější nebo z vnitřní strany. Autor znovu opakuje, že o to cennější je jejich zjištění u kruhového příkopu v katastru Třebovetic, ovšem za podmínky potvrdí-li se jeho mladoneolitické stáří. Část badatelů se staví k existenci valů u rondelů negativně. Seznámíme se ve stručném výčtu s jejich základními, zajiště opodstatněnými argumenty. Skeptický postoj má G. Trnka⁶ (ale celá řada dalších),⁷ který nedoložil jejich stopy při podrobném studiu sedimentů v příkopech početných rondelů LgK včetně těch v Kamegu, nebo v Eggendorfu (Trnka 1986, 294; 1991, 25, 308–311, Abb. 121; Neugebauer – Trnka 2005, 3–9, Abb. 1.2).⁸ Rozborem náleзовých situací u vzpomenutého příkopu rondelu MMK v Těšeticích – Kyjovicích dospěl také V. Podborský (1988, 72–74, 254–255, Obr. 61–62) k závěru, že zde val nebyl ani z vnitřní strany příkopu mezi palisádami, ani vně. Přejdeme nyní k těm vědcům, kteří se stavbou valů kolem rondelů počítají, třebaže nezjistili během terénních výzkumů přímé doklady o jejich přítomnosti. R. Tichý (1975–1976, 241) usuzoval z nálezů početných kamenů vytěžených ze skalnatého (granitoidového) podloží ve výplni obou příkopů rondelu v Křepicích – „Čtvrtekách“ na možnost valů, které byly jimi obloženy z důvodu zabránění erozi. I. Pavlů (1982, 187) rovněž přijímal možnost vnějšího valu u rondelu nedaleko Vochova na Plzeňsku, který mohl podle jeho mínění sloužit jako tribuna. V galerii zastánců rondelů s valy nesmí chybět V. Němejcová – Pavůková (např. 1995, 202–207, Abb. 76–77), která se jimi zabývala při vyhodnocení výzkumů rondelu č. 2 u jihoslovenského Svodína.⁹ Přítomnost valů mohou u rondelů předběžně naznačovat

letecké snímky některých z nich. Kolem příkopů s tmavší výplní nebo s porostovými příznaky sytě zelené vegetace někdy bývají půdní kontrasty s výrazně odlišným (žlutavým až béžovým) odstínem, na nichž je také porost kvůli menšímu množství organických látek (humusu) světlejší a nižší (Kovárník 2002, 6, 127; Kovárník – Mangel 2010).¹⁰

Rondel u Třebovetic, okr. Jičín, proto patří podle našeho názoru, potvrdí-li se jeho jednoznačné zařazení do kultury s vypíchanou keramikou, mezi významné, opravdu překvapující objevy současné archeologie. Stal by se v širším území střední Evropy zcela prvním příkladem rondelu obkrouženého valy.

Nyní následuje aktuální poznámka na závěr. Kruhový příkop u Třebovetic je kromě jiného potvrzením našeho dávného předpokladu, že se rondely budou nalézat nejen v prostředí lidí s vypíchanou keramikou severně a severozápadně od středního Podunají na střední (Tučapy?, okr. Olomouc) a nově snad rovněž na severní Moravě, v Polsku, v Německu (Sasku, Sasku – Anhaltsku aj.), ale také jižněji, například v povodí řek Drávy, Sávy a jejich přítoků ve Slovinsku, Chorvatsku a ještě dále (Kovárník 1986, 156; 1997, 9; Kovárník – Mangel 2010). Další nové objevy trojitého rondelu s propojenými příkopy v místech (čtyř?) vstupů u Semonice, okr. Hradec Králové (Obr. 16), nedaleko soutoku Labe s Metují a Úpou,¹¹ stejně jako většího dvojitého rondelu Lochenice II, okr. Hradec Králové, s pozorovatelnými vstupy typu Lochenice I – Künzing/Uternberg (Obr. 17) v oblasti soutoku Labe s Olšovkou a Sendražickým potokem¹² potvrzují naše zjištění výskytu rondelů (vždy na okraji pravobřežní labské terasy) v důležitých místech

5 „Mojžíš řekl Hospodinu: «Lid nemůže vystoupit na horu Sínaj, neboť ty sám jsi nás varoval slovy: Vymez podél hory hranici a horu posvět.» Hospodin mu řekl: «Teď sestup, potom vystoupíš spolu s Aronem;...»“ (Ex 19, 16–24).

6 Prof. Dr. G. Trnka je předním znalcem rondelové archeologie v Dolním Rakousku a Burgenlandu.

7 W. Schier nedoložil val u rondelu v Ippesheimu (Střední Franky, Německo), W. Neubauer a P. Melichar při geofyzikálním výzkumu u dolnorakouských rondelů a také ještě další badatelé.

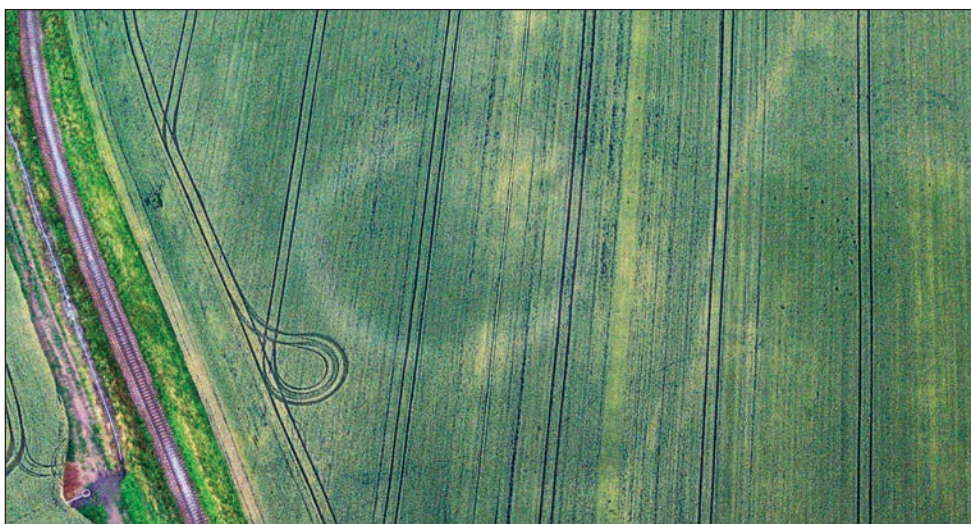
8 U trojitého rondelu, jež budovatelé vyhloubili v masivu krystalinika, totiž nenašel v příkopech kusy této vylámané skály. Musely být odneseny mimo vlastní rondel.

9 O vršení valů kolem rondelu u Frauenhofenu uvažovala E. Lenneis, nebo J. -W. Neugebauer u rondelu Friebritz-Süd (Dolní Rakousko).

10 Autor podchytil shora popsané projevy na leteckých snímcích, které uveřejnili kolegové, například u rondelů lengyelské kultury Villánykövesd (jižní Maďarsko), Glaubendorf 2, Immendorf (Weinviertel, Dolní Rakousko), Golianovo, Horné Otrokovce (jihozápadní Slovensko), nebo snad také kultury s vypíchanou keramikou na lokalitě Bylany, okr. Kutná Hora.

11 Průměr příznaků vnějšího příkopu dosahuje hodnot cca 85 × 88 m, u prostředního 70 m a u vnitřního asi 54 m. Jejich šířka osciluje kolem 3 m.

12 Vnější průměr rondelu se pohybuje kolem 101 × 104 m a u vnitřního příkopu asi 67 × 73 m, přičemž příkopy jsou široké přibližně 5 m.

■ Obr. 18. Plotiště nad Labem III, okr. Hradec Králové. Porostové příznaky kruhového půdorysu (archeologicky neověřeno) o menších rozměrech „porušené“ dvěma pásy změn vegetace po zemědělském postřihu. (Foto autor)

■ Obr. 19. Plotiště nad Labem II, okr. Hradec Králové. Výšeč tři kruhových příkopů rondelu s vyznačeným západním vstupem. (Foto autor)

■ Obr. 20. Chlum, okr. Hradec Králové. Porostové příznaky příkopu v podobě velkého nepravidelného kruhu. (Foto autor)

soutoku Labe s jejich přítoky (Kovárník – Bláha – Kalferst 2011, 172–173, Obr. 29–30; Kovárník – Mangel 2010). Do budoucna musíme ověřit ještě porostový příznak poněkud menšího kruhového půdorysu (Obr. 18) na západním okraji obce Plotiště nad Labem. Nachází se západně od trojitého rondelu Plotiště n/L II (Obr. 19), který zjistil M. Novák na leteckém termografickém (infračerveném) snímku, v širší oblasti soutoku Labe a Orlice.¹³ V pramené oblasti potoků Melounka (která vtéká do Labe v Plotištích n/L) a Olšovka na rozhraní katastrů obcí Chlum, Neděliště a Rozběrice (ca 5,7 km severozápadně od trojitého rondelu Plotiště n/L II) jsme zjistili porostové příznaky dalšího velkého nepravidelně kruhového příkopu. Ve směru V – Z měří přibližně 157 m a v severojižním asi 168 m. Příkop je široký 5–7 m (Obr. 20).

Soustředění monumentální „rondelové architektury“ v tomto úseku toku Labe je velmi pozoruhodné a jednoznačně svědčí o důležité úloze, již sehrávalo popisovaného území Královéhradecka v mladším neolitu. Zdejší krajina skýtala dlouhodobě výhodné podmínky (klimatické, půdní, blízkost velké řeky) intenzivnímu osídlení lidu kultury s vypíchanou keramikou včetně centrálních osad s rondely, které zřejmě udržovaly dobré vztahy s osídlením v povodí jiných velkých řek, jako Odry (Dolní Slezsko), Visly (Krakovsko, skupina Samborzec – Opatów, malická kultura) a rovněž ve středním Podunají (jižní Morava, Dolní Rakousko až Transdanubie). Upozorňovali jsme na to již dříve (Kovárník 1997, 23, 37, 65, 87, 88; Kovárník – Bláha – Kalferst 2011). Svědčí o tom výskyt celých nádob těchto kultur, štipaných nástrojů z importovaných křemičtanů ale i samotná přítomnost myšlenky budování rondelů, jejíž kolébkou byla středodunajská oblast nejstarší fáze lengyelské kultury.

Kladné výsledky vědeckovýzkumné činnosti Katedry archeologie FF Univerzity Hradec Králové v oblasti rondelové archeologie vyústí v tvorbu budoucích projektů.

¹³ PhDr. M. Novák je vedoucí archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Literatura

Bertók, G. – Gáti, Cs. 2011: Neue Angaben zur spätneolithischen Siedlungsstruktur in Südosttransdanubien. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 62. Budapest, 1–28.

Bible 1979: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Praha.

Braasch, O. 2009: Rund und bunt-flugentdeckte Rondelle in Infrarot. In: L. Husty – M. M. Rind – K. Schmotz, eds.: *Zwischen Münchshöfen und Windberg. Gedenkschrift für Karl Böhm. Rahden/Westf.*, 27–44.

Domečka, L. Dokumentace archeologických nálezů II (nedatovaný rukopis). Archiv Archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Kovárník, J. 1986: Zur Frage der Verbreitung der Kreisgräben in der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In: B. Chropovský – H. Friesinger, Hrsg.: *Internationales Symposium über Lengyel – Kultur. Nitra – Nové Vozokany*, 5. – 9. November 1984. Nitra – Wien, 151–158.

Kovárník, J. 1997: K významu pravěkých kruhových příkopů. Úvahy k hospodářství, náboženství a organizovanosti starých zemědělských civilizací. Brno.

Kovárník, J. 1999: II.1 Běhařovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol. 1999: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*. Brno, 25–40.

Kovárník, J. 2002: Centrální mladoneolitická sídliště středního Podunají I – II. Rukopis habilitační práce. Masarykova univerzita v Brně. Brno.

Kovárník, J. – Bláha, R. – Kalferst, J. 2011: Nálezy lengyelské a malické kultury z Předměřic nad Labem. *Præhistorica XXIX*. Otázky neolitu a eneolitu 2009. Sborník referátů z 28. pracovního setkání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu nejen Čech, Moravy a Slovenska. Mělník, 28. 9. – 1. 10. 2009. Věnováno prof. PhDr. Jiřímu Slámovi, CSc. (Univerzita Karlova v Praze) 153–197.

Kovárník, J. – Mangel, T. 2010: Rondel s valy u Třebovětice, okr. Jičín. Poznámka ke konstrukčním znakům mladoneolitických rondelů. In: I. Cheben, ed.: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajů. Zborník referátov z 26. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska. Vršatecké Podhradie*, 24. – 30. 9. 2010. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes Instituti Archaeologici Nitraensis Academiae Scientiarum Slovacae*. Nitra (v tisku).

Křivánek, R. 2010: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2009. *Zprávy České archeologické společnosti – Supplément* 78. Praha, 16–19.

Kuzma, I. 2007: Aerial archaeology in Slovakia. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 41, 11–39.

Lazarovici, G. 1991: Grupul si statiunea Iclod (Die Gruppe und Station Iclod). Cluj – Napoca.

Mangel, T. 1999: Kruhový areál v Třebovětici a laténské osídlení na středním toku Bystřice. *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 25 (1999), 88–100.

Němčejová – Pavůvková, V. 1995: Svodín. *Zwei Kreisgrabenanlagen der Lengyel – Kultur*, Band I. *Studia Archaeologica et Mediaevalia (SAM) II*. Bratislava.

Podborský, V. 1988: Těšetice – Kyjovice 4. Rondel osady lidu s moravskou malovanou keramikou. Brno.

Podborský, V. 1992: Poznámky ke kruhovým architekturám pravěké a raně historické Evropy. *Pravěk, NŘ* 1, (1991), 90–146.

Podborský, V. 1994: Náboženství našich prapředků. Brno.

Raczky, P. – Anders, A. – Hajdú, Z. – Nagy, E.-G. 2005: *Zwischen Himmel und Erde – Polgár Csőszhalom, eine Siedlung in Ostungarn*. In: F. Daim – W. Neubauer, Hg.: *„Zeitreise Heldenberg. Geheimnisvolle Kreisgräben“*. Niederösterreichische Landesausstellung 2005. Heldenberg in Kleinwetzdorf. Katalog zur Niederösterreichischen Landesausstellung 2005. Horn – Wien, 203–209.

Tichý, R. 1975–1976: Křepice – opevněná osada z období moravské malované keramiky na jižní Moravě. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské Univerzity E 20–21, 239–244.

Trnka, G. 1991: Studien zu mittelnolithischen Kreisgrabenanlagen. *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*. Band 26. Wien.

Vokolek, V. 1962: Třebovětice, okr. Jičín. Nálezová dokumentace (nepublikovaná nálezová zpráva). Archiv Archeologického oddělení Muzea východních Čech. Hradec Králové.

Vokolek, V. 1973: Třebovětice (okr. JC). *Bulletin záchranného oddělení 1969–1970*, 155.

Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.

Wegner, H. – H. 2007: Die Kelten an Mittelrhein und Mosel. Von ihren Anfängen bis zur römischen Eroberung. In: G. Uelsberg, Hg.: *Krieg und Frieden. Kelten – Römer – Germanen*. Bonn, 59–71.

Summary

**Did early Neolithic roundels have ramparts?
Is the roundel with ramparts near
Třebovětice, Jičín Dist. a key to the
solution?**

The author describes a monument in the cadastre of Třebovětice, Jičín Dist. (Eastern Bohemia). It is a circular ditch, in some areas multiple, circled by a rampart (Fig. 1–2, 14–15). The author would like to thank Tomáš Mangel for bringing this site to his attention. The preservation of the ditches and ramparts was due to its siting within a forested area (Fig. 3–4). Locally, this ‘circle’ has always been known under the local name of ‘Hradiště’ (Hill fort). It is situated in a source area. These were not settled by the LBK people but only later by people with the ‘stroke ware’ culture. Archaeologists had studied the circular ditch in the 1920s. It was further researched by J. Rataj and V. Vokolek in 1962 (Fig. 5–6). At that time it was dated according to shards of pottery to the late La Tène Age, LT C2–D1.

The circular ditch is still of interest to us. It shows exterior signs comparable to early Neolithic roundels. On the cardinal points there are astronomically oriented entrances (Fig. 4, 7–8, 10, 12). The circular ditch is 86 m by 75 m (Fig. 5) in radius and about 4 m wide. The big surprise is the presence of ramparts, found for the first time here at Třebovětice. Their preserved height is between 0.4 and 1.0 m (Fig. 6, 13). The rampart is 6 to 8 m wide. In some areas, it is also multiple. It is situated outside the ditches, highest in the NE and SW areas (Fig. 7–11, 13). On NW there is a low rampart

(rampart No 1) on the inside edge of prominent ditch (No 1), on other side of which there is a relatively massive rampart (No 2). Then there is a slightly smaller ditch (No 2) and signs of a third outside ditch (Fig. 7–8). In the NE and NW quadrants there are also marks of possible ramparts inside the roundel (Fig. 8–9). The entrances to the roundel are presented by interruption in both ditches and ramparts. The north entrance (Fig. 7) is about 5 m wide, the eastern one (Fig. 8) about 4 m wide, the southern (Fig. 10) approximately 6.30 m wide and the western one (Fig. 12–13) about 4 m wide.

One of the crucial questions which always acutely returns to our pondering is the utilisation of large amount of soil gained from digging ditches. In academia there are various views on the building of ramparts, because the signs of ramparts haven't shown even in stratigraphy of ditch infill, in the form for example of erosion. Some researches assume a negative view of the possibility of rampart existence around roundels. The author would like to repeat again that this makes the find in Třebovětice even more important, under the condition that the dating to the Late Neolithic is confirmed. The above mentioned shards of late La Tène pottery were found in layer 2 (test pit 2) inside the roundel. This layer adjoined the rampart and therefore is later than layers 3 and 6 which are part of the rampart itself, which means that the circular ditch and rampart are earlier.

The author found signs of ramparts also on the air photographs of some roundels where the dark marking of ditches is followed but distinctively lighter lines (probably remains of heaped loess, dug out from ditches disturbed by ploughing).

The circular ditch encircled by rampart with four entrances in direction of cardinal points in the cadastre Třebovětice, Jičín Dist. could be the first proof of a new type of roundel with rampart, if the dating into the Late Neolithic, culture with stroked ware is confirmed.

The terrain monument near Třebovětice supports our long standing presumption that roundels will be found not only in the areas of culture with stroked ware north and northwest from middle Danube but also in central (Tučapy?, Olomouc Dist.) and maybe even northern Moravia, in Poland, Germany (Saxony, Saxony-Anhalt etc). They also might be present to the south of middle Danube, for example in the reaches of Drava and Sava and their tributaries in Slovenia, Croatia and even further. Further new discoveries of a triple roundel with interconnected ditches in the places of (4?) entrances near Semonice (diameter cca 85–88 m), Hradec Králové Dist. (Fig. 16), near the confluence of Elbe with Metuje and Úpa as well as a large double roundel Lochenice II (diameter cca 101–104 m), Hradec Králové Dist. (Fig. 17), with visible entrances of Lochenice I – Künzing/Unternberg type in the area of confluence of Elbe with Olšovka and Sendražice stream, supports our earlier findings on the presence of roundels in important places of the confluences of the Elbe with its tributaries. We recorded crop marks of a smaller ‘circle’ on the western edge of Plotiště nad Labem (Fig. 18–19). A large circular ditch (diameter cca 157–168 m) was also found in a field between villages Chlum, Nedělišťe and Rozběřice, Hradec Králové Dist. (Fig. 20).